

Prethodno priopćenje

UDK: 327(510:5-15)
339.94(510:5-15)
355.014(510:5-15)

Primljeno u uredništvo: 30. 11. 2007.

Prihvaćeno za tisak: 13. 12. 2007.

Kina i Srednji istok

MARIJA MARIĆ-BAJIĆ*

Sažetak

Zbog snažnog gospodarskog razvoja u posljednja dva desetljeća, Kina je suočena s nestašicom energije. Nekadašnja energetska samodostatnost i neovisnost pripadaju prošlosti i Kina je danas prisiljena tražiti energiju izvan svojih granica, prije svega na naftom bogatom Srednjem istoku. Zajedno s uzletom gospodarstva nastavit će se i daljnji porast potrošnje svih oblika energije, osobito nafte i plina. Jaz između potrošnje i vlastitih mogućnosti proizvodnje energenata nezaustavljivo se produbljuje pa je jasno da će Kina sve više ovisiti o uvezenoj nafti. Ova realnost učinila je Kinu ranjivom i izloženom mogućim neželjenim vanjskim pritiscima, a kineska vanjska politika u službi je gospodarskog razvoja Kine.

Ključne riječi: Kina, Srednji istok, energija, nafta, samodostatnost, potrošnja, proizvodnja, gospodarski razvoj

Uvod

Desetljećima nakon osnutka Narodna Republika Kina nije imala problema s energijom. Nakon razlaza sa Sovjetskim Savezom i povlačenja sovjetskih stručnjaka iz Kine, Kina se našla u nevolji.¹ Otkriće naftnog polje Daqing² sjeveroistočno od Pekinga donijelo je Kini toliko željenu energet-

* Mr. sc. Marija Marić-Bajić, djelatnica Ministarstva obrane Republike Hrvatske, voditeljica Odjela raščlambe i oblikovanja, Bauerova 31/2; e-mail: marija.marić-bajic@morh.hr

¹ 50-ih godina prošlog stoljeća Kina je uvozila naftu iz bivšeg Sovjetskog Saveza, a razlaz sa Sovjetskim Savezom prouzročio je nestašice energije i gospodarski kolaps.

² Naftno polje Daqing otkriveno je 1959. godine. Nalazište je omogućilo Kini relativnu energetska neovisnost.

sku neovisnost. Pronađene količine uspijevale su pokriti tadašnje kineske potrebe, a određene količine su se i izvozile. Maova doktrina samodostatnosti (*zili gengsheng*) dobro je funkcionirala tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća.

Međutim, s provedbom vrlo uspješnih ekonomskih reformi, i posljedičnim naglim razvojem kineskog gospodarstva, Kina se suočila s nestašicom energije, osobito nafte. Nalazište u Daquingu bilo je izloženo pretjeranom i neodrživom trošenju, rezerve u pokrajini Xinjiang (bazeni Tarim, Jungar i Tu-Ha) te u Istočnom i Južnom kineskom moru nisu ispunile očekivanja. Tarimski bazen zbog svoje kompleksne geološke strukture pokazao se izuzetno kompliciranim, skupim i rizičnim za ulaganje. Kina nema sredstava, stručnjaka, ni tehnologiju za iskorištavanje ovog teškog i zahtjevnog nalazišta upitne isplativosti.³ Kina je postala uvoznica nafte 1993., a žed kineskog 'zmaja' dovela je Kinu i na prostor Srednjeg istoka.

Zbog snažnog ekonomskog razvoja i sve većih potreba za energijom, politika Kine na Srednjem istoku doživljava snažan zaokret. Faza relativne pasivnosti je prošlost, a odnosi Kine i ove regije iz dana u dan jačaju i dobivaju na važnosti.

Dnevne potrebe Kine 2003. godine popele su se na 5,5 milijuna barela nafte dnevno čime je Kina postala drugi najveći potrošač nafte u svijetu, odmah iza SAD-a i treća na ljestvici uvezenih količina, iza SAD-a i Japana.⁴ U periodu od 1985-1995. kineski BDP rastao je 9,8% po godini, a do 2020. predviđa se daljnji rast BDP-a od prosječno 6,6% godišnje.⁵ Zajedno s gospodarstvom, dramatično će rasti i kineske potrebe za naftom. Jaz između potrošnje i dnevnih potreba svakim će se danom sve više produbljivati.

Bez otkrića nekakvog novog bogatog naftnog polja, Kina neće moći zadovoljiti rastuće potrebe svog gospodarstva te će u godinama koje dolaze biti prisiljena svoje potrebe zadovoljavati sve većim količinama uvezene nafte.⁶

Prema podacima Međunarodnog monetarnog fonda, 1998. godine Kina je uvezla 3,7 milijardi dolara vrijednosti nafte s prostora Srednjeg istoka, 2005. ova količina se udeseterostručila premašivši 35 milijardi dolara.⁷ Trenutačno Kina oko 60% svojih potreba zadovoljava naftom uvezenom sa Srednjeg istoka. Međunarodna agencija za energiju drži da će do 2010. godine 80% ukupnog kineskog uvoza nafte biti sa Srednjeg istoka.⁸

3

Više od polovice ovog bazena pokriva pustinja Taklimakan, nafta je na dubini od 6.000 metara, što je tehnički vrlo zahtjevno i skupo. Više u: Robert Tansey, "Black Gold Rush", *China Business Review*, Vol. 21, broj 4, srpanj-kolovoz 1994., str. 14.

4

Oil Market Report, International Energy Agency, 11. ožujak 2004.

5

China 2020: Development Challenges in the New Century, World Bank, Washington DC, 1997., str. 21

6

Svega 2,3% svjetskih rezervi nafte je u Kini, vrlo malo za zemlju čiji udio u ukupnoj svjetskoj populaciji iznosi 22%.

7

<http://www.ain-al-yaqeen.com/issues/20061013/feat9en.htm>

8

China's Worldwide Quest for Energy Security, IEA, str. 31.

Ista ova agencija predviđa se da će do 2025. kineski uvoz nafte dosegnuti 10 milijuna barela dnevno, što je količina koja trenutačno zadovoljava američke potrebe.⁹

Svjesna nužnosti diverzifikacije izvora energije, Kina se angažirala i u zemljopisno bližim dijelovima svijeta, prije svega Rusiji i Centralnoj Aziji, ali i u ostalim dijelovima svijeta.

*Diverzifikacija kineskog uvoza nafte 2020. godine u postocima: (predviđanja Međunarodne agencije za energiju iz 2004. godine)*¹⁰

Regija	%
Srednji istok	69,40
Sjeverna Afrika	2,65
Zapadna Afrika	4,00
Azija-Pacifik	2,65
Rusija i Centralna Azija	5,30
Ostali	16,00
UKUPNO	100,00

Značajan uspjeh Kina je postigla 1997. kad je uspjela ući na dva najveća naftna polja Kazahstana. Godine 2004. Kina je sklopila sporazum s vladom Kazahstana o izgradnji cjevovoda od mjesta Atasu u središnjem Kazahstanu do pokrajine Xinjiang u Kini. Godine 2003. Kina je s Rusijom dogovorila izgradnju cjevovoda iz istočnog Sibira do Daquinga u Kini. No, Rusija je kasnije, pod pritiskom Japana, preusmjerila ovaj cjevovod. Energetski resursi u Rusiji i Centralnoj Aziji nikako se ne mogu usporediti s onima na Srednjem istoku prije svega zbog zastarjele infrastrukture koja otežava proizvodnju i transport. Osim toga, predviđa se da će proizvodnja nafte u Rusiji početi opadati već 2010. godine.¹¹ Što se tiče Centralne Azije, zbog političke nestabilnosti i mogućih terorističkih napada sigurnost ovih izvora je upitna. Gospodarski bum, modernizacija, rast životnog standarda, jačanje kupovne moći i sve veći broj automobila na ulicama kineskih gradova traže siguran dugoro-

9

Gal Luft i Anne Korin, "The Sino-Saudi Connection," *Commentary*, 26. ožujak 2004.

10

Wu Lei, *China-Arab Energy Cooperation: The Strategic Importance of Institutionalization*, *Middle East Economic Survey*, VOL. XLIX, br. 3., 16. siječnja 2006.

11

Ruska energetska moć bazira se na ugljenu, a ne nafti.

čan pristup nafti.¹² Kina ima oko 23 milijuna automobila, a predviđa se da će 2030. imati 130 milijuna automobila.¹³

Da bi omogućila nesmetan gospodarski razvoj, Kina će i u budućnosti nastojati još više učvrstiti političke, diplomatske i gospodarske veze sa zemljama bogatim naftom, prije svega zemljama Srednjeg istoka. Ulazak Kine na područje Srednjeg istoka dobro je prihvaćen, tako da su danas zemlje Srednjeg istoka među najvažnijim trgovačkim partnerima Kine. Prednost je Kine što, za razliku od SAD-a i Rusije, nema povijesnih i političkih repova na ovim prostorima bogatim energetskim sirovinama budući da je na ovaj prostor ušla kasno. No, s druge strane, Kina još uvijek može ponuditi daleko manje od SAD-a, Rusije, Japana, Europe, pa se, osobito u početku, mora zadovoljiti marginalnim i riskantnijim tržištima koja jačim akterima nisu zanimljiva.

Kina je uspostavila ekonomske veze s bogatim emiratima smještenim u Perzijskom zaljevu. Potpisan je okvirni sporazum o suradnji na području gospodarstva, trgovine, ulaganja i tehnologije, a govori se i o mogućoj uspostavi slobodne trgovine između Kine i zemalja Zaljeva. Prve zemlje partneri Kine na Srednjem istoku bili su Oman i Jemen budući da su proizvodili tzv. "laganu" naftu (s niskim postotkom sumpora), koja se bez problema mogla preradivati u kineskim rafinerijama.¹⁴ Nešto kasnije Kina će uspostaviti veze s drugim zemljama Zaljeva, poput Kuvajta i Ujedinjenih Arapskih Emirata, ali i sa zemljama izvan Perzijskog zaljeva kao što su Alžir, Egipat, Libija i Sudan.

Krajem devedesetih godina prošlog stoljeća Kina je uspjela uspostaviti veze s tri najveća proizvođača nafte u Zaljevu: Irakom, Iranom i Saudijskom Arabijom.

Godine 1997. konzorcij kineskih energetskih kompanija i Kineski industrijski konglomerat (NORINCO) potpisali su ugovor s režimom Saddama Husseina prema kojem je Kina trebala sudjelovati u istraživanju i iskorištavanju drugog najvećeg naftnog polja u Iraku. Nakon sloma Saddama Husseina ovaj sporazum ostao je visjeti u zraku, no sasvim je sigurno da Kina budno prati zbivanja i čeka povoljan sigurnosni i politički trenutak da uđe u Irak i konzumira sporazum. U međuvremenu Kina se koncentrirala na Iran i Saudijsku Arabiju.

Iz tablice je jasno da kineski uvoz nafte iz zemalja manjih proizvođača varira, dok je uvoz iz Saudijske Arabije i Irana u stalnom porastu. Ne tako davne 1994. uvezena količina iranske nafte iznosila je svega 1% ukupno uvezenih količina, desetak godina poslije ova se količina popela na 15%, odnosno 2 milijarde USD. Ove brojke danas su svakako još veće. U listopadu 2004. potpisan je sporazum o bilateralnoj energetskoj suradnji između Kine i Irana.

12

Svake godine broj automobila u Kini povećava se za pet milijuna. Broj se osobito povećao nakon ulaska Kine u Svjetsku trgovačku organizaciju 2002. zbog smanjenih davanja i povećanja uvoznih kvota.

13

Ted Conover, Capitalist Roaders, *New York Times Magazine*, 2. srpnja 2006.

14

Jin Linagxiang, "China and the Middle East: Energy First", *Middle East Quarterly* 12, br. 2., 2005:3-10.

Tablica 1: Kineski uvoz nafte sa Srednjeg istoka, 1990-2002. (u milijunima barela)

Dobavljač	1990.	1992.	1994.	1996.	1998.	2000.	2002.
Oman	6.00	22.34	24.58	41.28	42.29	114.32	58.73
Jemen	-	3.20	9.18	27.49	29.55	26.37	23.81
Iran	2.20	0.84	0.50	16.87	26.43	51.10	77.60
Saud. Arabija	-	1.37	1.07	1.68	13.19	41.83	83.15
Irak	-	-	-	-	4.43	23.24	3.92
UAE	-	1.71	0.48	-	3.76	3.14	-
Kuvajt	-	-	-	-	2.06	3.16	7.81
Katar	-	-	-	-	-	11.67	3.34
Egipat	-	-	-	-	-	0.88	-
Libija	-	2.15	-	1.01	-	0.95	-
Alžir	-	-	0.05	-	-	-	-
Srednji istok ukupno	8.42	31.60	35.87	88.34	121.68	276.67	258.36
Ukupni uvoz	21.33	82.91	90.13	165.10	199.45	512.94	506.67
Udio srednjoistočne nafte %	39.47	38.12	39.79	53.50	61.00	53.93	50.99

Izvor: Yearbook of China Customs Statistics, Relevant Issues, Customs General Administration People's Republic of China, 2003/2005.

Prema sporazumu Kina će kupovati 10 milijuna tona iranske nafte godišnje tijekom sljedećih 25 godina. Očekuje se da će Kina ubrzo zamijeniti Japan, zemlju koja je dosad bila najveći uvoznik iranske nafte.¹⁵

Osim toga, Kina namjerava investirati u Yadavaran, naftno polje u zapadnoj iranskoj pokrajini Kurdistan. Godine 1999. tadašnji kineski predsjednik Jiang Zemin posjetio je Saudijsku Arabiju, potpisan je sporazum koji je inaurirao strateško partnerstvo između dvije zemlje.¹⁶ Već 2002. Saudijska Arabija postala je vodeći dobavljač nafte Kini. Budući da nafta iz ove zemlje ima previsok sadržaj sumpora za kineske rafinerije, Peking i Rijad združenim snagama nastoje prevladati ovaj nedostatak.

Saudijski kapital, napredne tehnologije i stručnjaci rade na širenju i poboljšanju prerađivačkih kapaciteta kineskih rafinerija. Saudijski su uspjeli osigurati vrlo unosno mjesto najjačeg dobavljača petrokemijskih proizvoda za moćnu kinesku tekstilnu industriju. Od napada 11. rujna SAD više nije tako privlačna i tako sigurna ulagačka destinacija pa su se Saudijski uplašili za

15

Zhao Renfeng, "Iran Prefers China for Oil Exploration Projects", *China Business Weekly*, 10. studenog 2004.

16

Robert Manning, "The Asian Energy Predicament", *Survival* 42, br. 3., 2000:73-88.

svoje investicije. Čini se da su upravo u Kini Saudijski otkrili pouzdano mjesto gdje će investirati bogatstvo zarađeno na nafti.

S druge strane, i kineski izvoz u Saudijsku Arabiju u kontinuiranom je porasti, ugrubo se radi o 600-postotnom povećanju u zadnjih 10 godina.¹⁷ U značajnom je porastu i broj kineskih investicija u Saudijskoj Arabiji. Kina je danas među najznačajnijim trgovačkim partnerima Saudijske Arabije.

Očito je da je Kina poželjan partner Saudijske Arabije koja kao stari prijatelj SAD-a može utjecati na SAD da prihvati Kinu kao globalnog igrača koji će zajedno sa SAD-om raditi na stvaranju političkih, društvenih i ekonomskih preduvjeta koji će osigurati sigurnost i pouzdanost energetskih izvora na Srednjem istoku.

Dotaknut ćemo i odnose Kine s onim zemljama Srednjeg istoka koje predstavljaju prijatnu regionalnoj stabilnosti.

Kina i Irak

Peking je uspostavio diplomatske odnose s Irakom 1958. kada je srušena monarhija i uspostavljena republika. Unatoč čestim previranjima u Iraku, odnosi između dvije zemlje uglavnom su bili stabilni. Kineske su kompanije aktivno sudjelovale u radovima u Iraku i ostvarivale značajne prihode.

Tijekom Zaljevskog rata 1990-1991. godine,¹⁸ Kina je podupirala UN glede kontrole naoružanja u Iraku, ali je, isto tako, inzistirala na što bržem uklanjanju sankcija Iraku. Kina se zalagala za diplomatsko rješenje, što je odgovaralo Bagdadu.

Prilikom glasanja o rezoluciji UN-a na temelju koje je Irak trebao biti izbačen iz Kuvajta silom, Kina je bila suzdržana. Takva suzdržana politika Kine zadovoljila je Saddama Husseina, a nije odveć rasrdila SAD.

Da bi osigurali potporu Kine, SAD i Europa ukinuli su sve tada važeće sankcije Kini. Nakon toga, u skladu s relevantnim rezolucijama UN-a, Peking je obustavio gospodarsku suradnju s Bagdadom. Međutim, Kina je pritiskala međunarodnu zajednicu da što prije ukine sankcije Iraku, istodobno Kina je od Iraka zahtijevala da surađuje s UN-om. Prekid gospodarskih odnosa Kine i Iraka potrajao je sve do 1996. kada je inauguriran program UN-a poznat pod nazivom "hrana za naftu". Treba reći da kineski uvoz nafte iz Iraka nikad nije premašivao 10% ukupnih količina koje Kina uvozi s područja Srednjeg istoka.

Kina se protivila vojnoj intervenciji multinacionalnih koalicijskih snaga predvođenih SAD-om u Iraku 2003. godine, no protivljenje Kine bilo je od-

17

<http://www.sama.gov.sa/>

18

Zaljevski rat započeo je 2. kolovoza 1990. invazijom Iraka na Kuvajt. Koalicijske snage predvođene SAD-om, uz mandat UN-a, izbacile su Irak iz Kuvajta 1. ožujka 1991.

mjerjenje i blaže od stajališta Francuske, Njemačke i Rusije. Godine 2004. Kina je predložila u UN-u da se odredi datum povlačenja američkih vojnih snaga, a kineski prijedlog podržale su Rusija, Francuska i Njemačka. Iako je stav Kine prema Iraku od uvijek bio prilično oprezan, nema sumnje da će Kina u budućnosti nastojati doprijeti do značajnijih količina iračke nafte.

Kina i Iran

SAD smatra Iran, uz Sjevernu Koreju i Irak, zaštitnikom i sponzorom terorističkih skupina. Kao takav, Iran predstavlja prijetnju regionalnoj i globalnoj stabilnosti. Zbog toga se SAD žestoko opire naoružavanju Irana. Višekratno su naglasili da su zabrinuti zbog kineskih isporuka oružja jer se time izravno ugrožava sigurnost američkih saveznika u regiji i američkih snaga stacioniranih u Zaljevu.¹⁹

No, s kineske točke gledišta, Iran je zemlja koja može višestruko zadovoljiti kineske apetite. Sadašnja nezavidna situacija Irana pogoduje kineskim interesima jer otvara nove, ekskluzivne mogućnosti kineskom gospodarstvu. Od 2000. do danas Kina i Iran potpisali su mnogo energetskih sporazuma.²⁰

Sadašnji iranski predsjednik Ahmadinejad javno je rekao da je u interesu Irana stvaranje strateškog partnerstva s moćnom zemljom koja ne pripada zapadnom civilizacijskom krugu.²¹

Iran računa da će mu Kina prodati tehnologije za proizvodnju oružja za masovno uništenje, kemijsko, nuklearno i biološko, što bi moglo ugroziti regionalnu stabilnost. Budući da je Teheran pod međunarodnim pritiskom, Kina kao stalna članica Vijeća sigurnosti UN-a i članica Upravnog odbora Međunarodne agencije za nuklearnu energiju, može ublažiti sadržaj rezolucija uperenih protiv Irana pa su dobri odnosi Teherana s Kinom više nego poželjni.

Vojni odnosi Kine i Irana započeli su još tijekom sukoba Iraka i Irana tijekom rata 1980.-1988. Teheran bio u svojevrsnoj izolaciji zbog nametnutih američkih sankcija i sovjetskog oklijevanja glede isporuka oružja. Izolacija Irana pružila je šansu Kini da uđe na ovo tržište.

Prema izvješćima CIA-e, Iran je pod svaku cijenu nastojao nabaviti tehnologije za proizvodnju svih vrsta oružja za masovno uništenje, kao i sofisticirano konvencionalno oružje.²²

19
Steve Rodan u Jerusalem Post, 20. travnja 1997.

20
Među najznačajnijima je zajedničko ulaganje u naftno polje Yadvaran i Nekka naftovod prema Kaspijskom jezeru odakle bi nafta relativno sigurno stigla do Kine.

21
Ray Takeyh, "Do Not Be Deceived by Iran's Rhetoric", *Financial Times*, 27. rujna 2005., str. 15.

22
The Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Chemical Munitions, CIA, srpanj-prosinac 1996.

Iranu je u pomoć priskočila Kina i opskrbila ga zavidnim količinama raketnog, nuklearnog i kemijskog oružja. To je Kini donijelo značajne prihode, količina kupljene nafte u Iranu rasla je, a dugovi su pokriveni isporukama oružja.

Kina je, navodno, zajedno s Rusijom i Sjevernom Korejom, pomagala Iranu u izgradnji raketa velikog dometa koje predstavlja prijetnju zemljama u regiji i američkim pomorskim snagama u Perzijskom zaljevu. Tako je Kina pogazila svoje obveze preuzete Režimom za kontrolu raketnih tehnologija²³ prema kojem nije smjela isporučiti ovu tehnologiju Iranu, Siriji i Pakistanu.

Iako je potpisala Sporazum o neširenju nuklearnog oružja, Kina je pregovarala s Iranom o isporuci opreme i tehnologije neophodne za proizvodnju ovog oružja. Pod pritiskom SAD-a, i uz određene druge ustupke, Kina je odustala od nuklearnih projekata u Iranu.²⁴ Isto tako, 1998. Kina je pod pritiskom SAD-a odustala od plana da Siriji isporuči rakete s nekonvencionalnim bojivim glavama.²⁵

Kina je potpisnica Konvencije o kemijskom oružju, no navodno je prodavala kemijske supstance, opremu i tehnologiju za proizvodnju kemijskog i biološkog oružja Iranu.

Što se tiče konvencionalnog oružja, Kina je Iranu prodavala oklopna vozila, borbene zrakoplove, artiljeriju, rakete zemlja-zemlja, protuavionske rakete, brodove, itd.²⁶

Kina se pokušava probiti i na druga tržišta regije. Tako je ucijenila Kuvajt da u Ujedinjenim narodima neće podržati njegov prijedlog o sankcijama Iraku, ukoliko Kuvajt ne kupi 72 samohodne haubice vrijednosti 300 milijuna dolara.²⁷

Iako je izložena kritici, Kina se ne obazire. Službeni Peking drži da bi izvoz oružja na područje Srednjeg istoka trebao biti strogo kontroliran i ograničen, ali jednako za sve zemlje i sve vrste oružja.²⁸ Budući da to nije tako, Kina se može, poput drugih aktera na ovom području, ponašati u skladu sa svojim interesima. Drugim riječima, isporuke oružja nastavit će se tako dugo dok će Iran biti u mogućnosti iste plaćati.

Kina je 1993. bojkotirala pregovore o ograničavanju širenja oružja na prostoru Srednjeg istoka jer je SAD prodao borbeni avion Tajvanu. Naime,

23

Missile Technology Control Regime, više na: <http://www.fas.org/nuke/control/mtrc/index.html>

24

Michael Eisenstadt, *US Policy and Chinese Proliferation to Iran: A Small Leap Forward?*, Washington Institute Policywatch, 1997.

25

Riječ je o raketama tipa M-9.

26

Michael Eisenstadt, *Chinese Military Assistance to Iran: Trends and Implications*, Asia and Pacific Rim Institute, Chinese Arms and Technology Transfers to Iran (lipanj 1997.)

27

Washington Post, 15. srpnja 1997.

28

Govor kineskog premijera Li Penga u Kairu, 17. srpnja 1991.

Kina očekuje da SAD bude razborit po pitanju Tajvana. U periodu od 1990. do 1993. trgovinski promet između Irana i Kine porastao je sa 314 milijuna dolara na 700 milijuna dolara.

Iran i Kina su 1995. godine potpisali trgovinski sporazum vrijedan 2 milijarde dolara. Kina je utrostručila uvoz nafte iz Irana koji se penje na 60.000 barela dnevno, potpisan je i sporazum o zajedničkim ulaganjima, istraživanju prirodnih resursa i izgradnji rafinerije u Kini. Kina je sagradila elektrane i tvornice cementa u Iranu.²⁹ No, tu je i nezaobilazna trgovina oružjem, najatraktivniji izvozni proizvod i najveći izvor profita Kine na ovim prostorima. Najbolji kupac je Iran.

Američki senatori Roger W. Robinson i Alphonso D' Amato, zalažući se za strogo sankcioniranje svih koji pomažu Iranu, zaprijetili su Kini da će, ukoliko nastavi prodavati kemijsko oružje Iranu, izgubiti mogućnost daljnje trgovine sa SAD-om.³⁰ Naime, držali su da će Kina u nastojanju da osigura dugoročan pristup izvorima energije na Srednjem istoku, nuditi sve veće količine oružja za masovno uništenje, komponente i tehnologije za proizvodnju konvencionalnog i nekonvencionalnog oružja. Neodgovorno trgovanje oružjem za naftu moglo bi iznjedrati ozbiljne probleme u budućnosti ove regije što bi moglo imati globalne posljedice. Zbog nekontroliranog širenja oružja za masovno uništenje i sofisticiranog oružja u rukama radikalnih skupina i vjerskih fanatika, eventualni regionalni sukob mogao bi se proširiti daleko izvan granica regije.

Postoje i oni koji smatraju da su ovakve optužbe pretjerane. Jedan od vodećih stručnjaka za Kinu, Yitzhak Schichor, profesor na Sveučilištu u Haifi u Izraelu smatra da je Kina gotovo beznačajan igrač na tržištu oružja na Srednjem istoku. Daleko veće količine oružja na Srednji istok dolaze iz SAD-a, bivšeg Sovjetskog Saveza, Francuske i Velike Britanije.

Budući da SAD nikad nije ozbiljnije zaprijetio Kini, pretpostavka je da su dobri bilateralni odnosi Kine i SAD-a trenutačno važniji od prodaje oružja Iranu, podupiranja radikalnih snaga i kineske politike na Srednjem istoku općenito. I samoj Kini važnija je problematika Istočne Azije i unutarnja pitanja³¹ od Srednjeg istoka pa je spremna na određene ustupke. Godine 1998. SAD i Kina potpisali su Sporazum o nuklearnoj suradnji kojim je Kina odustala od širenja nuklearnog oružja i obvezala se da će se u suradnji sa SAD-om zalagati za mirnodopsku uporabu nuklearne energije.

Nakon terorističkog napada 11. rujna 2001., kada je Bush odlučio upotrijebiti vojnu silu protiv Afganistana i Iraka, neke su arapske zemlje očekivale

29

China-Iran... Ties Growing in Various Areas, *Iran News Agency*, 2. listopada 1995.

30

Izvešće Komisije za ocjenjivanje sigurnosti Američkog Kongresa od 30. listopada 2003.

31

Najznačajniji problemi Kine su integracija Hong Konga (1997. Velika Britanija predala je Hong Kong Kini) i ponovno zauzimanje Tajvana, otoka na kojem živi oko 2% kineskog stanovništva, koji se odvojio od Kine nakon komunističkog preuzimanja vlasti u Kini 1949.

da će Kina odlučnije reagirati. U vodećim kineskim dnevnim novinama People's Daily, predsjednik Sirije Bashar al-Assad rekao je: "Kina je sada supersila te je vrlo važno da se nakon raspada Sovjetskog Saveza uloga Kine proširi diljem svijeta što je osobito važno malim zemljama poput Sirije."³² Dakle, arapske zemlje očekivale su da će Kina zauzeti mjesto bivšeg Sovjetskog Saveza i biti protuteža SAD-u na Srednjem istoku. To se nije dogodilo.

Kina je iskoristila 11. rujna i objavu rata terorizmu tek da bi počistila u svom dvorištu, odnosno da bi se grubo obračunala sa svojom muslimanskom manjinom. U kineskoj zapadnoj pokrajini Xinijiang koja obiluje rudnim bogatstvima živi 16 milijuna stanovnika, 10 milijuna su muslimani, pripadnici nekineske etničke skupine Uyghur.

Od 1996. muslimanski separatisti u ovom dijelu Kine izazivaju nered, učestali su teroristički napadi i stradanja nedužnih civila. Kineske vlasti optužuju separatiste da žele stvoriti islamsku republiku u tom dijelu Kine. Kineske separatiste, navodno, podržavaju muslimani u susjednim zemljama, istočnom Turkistanu, Kazahstanu, Kirgistanu, Iranu i Afganistanu. Kineski ministar za vjerska pitanja Zhou Gouhai rekao je: "...moramo se pobrinuti da prakticiranje islama bude u skladu s kineskom kulturom i tradicijom...".³³

Muslimanske zemlje Srednjeg istoka bile su uznemirene zbog kršenja ljudskih prava ove manjine, a spominjala se i sveta obveza pomaganja muslimanskoj braći.

Uvidjevši da su možda pretjerali i da bi ih to moglo skupo koštati, Kinezi su 2000. godine ugostili iranskog predsjednika Muhammada Khatamija. Khatami se susreo s pomno odabranim predstavnicima muslimanske manjine te je zaključio da bi kineska pokrajina Xinijiang "...mogla biti most koji će povezati Kinu s muslimanskim svijetom...".³⁴ Očito je da su unosni poslovi s naftom i oružjem zasjenili patnje muslimanske braće u Kini.

Kina i palestinsko-izraelski sukob

Povijesno gledano, Kina je podupirala Palestinsku oslobodilačku organizaciju. No, što se tiče konkretne pomoći, Kina je vrlo malo pomagala Palestince. Sve se svodilo na deklarativnu potporu, potporu koja se ni po čemu nije razlikovala od uobičajene kineske potpore oslobodilačkim pokretima diljem svijeta.

Međutim, čak i u periodu kad nisu postojali diplomatski odnosi između Kine i Izraela, Izrael je bio vrlo važan trgovački partner Kine. Ranih devedese-

32
Syrian Arab News Agency (SANA), 21. lipnja 2004.

33
The Sino-Saudi Energy Rapprochement, Implications for US National Security, The Gracia Group, str. 36.

34
BBC News, 25. lipnja 2000.

tih godina prošlog stoljeća Kina se počela otvarati prema Zapadu. Peking je tražio potporu za svoje ekonomske projekte i modernizaciju vojske.

Prilikom modernizacije kineske armije osobito su se istakli izraelski dobavljači vojne opreme. Izrael je bio i ostao vrlo važan investitor u kineske razvojne projekte i dobavljač sofisticiranog oružja kineskoj vojsci. Kineski stručnjaci surađivali su s izraelskim stručnjacima pri stvaranju borbenog zrakoplova F-10. Izraelski premijer Benjamin Netanyahu kazao je da "izraelski *know-how* vrijedi više od arapske nafte".³⁵

Po svemu sudeći, Kina želi zadržati dobre odnose s Izraelom neovisno o palestinsko- izraelskom sukobu i ishodu mirovnih procesa. Kina ističe da svaka zemlja ima pravo na postojanje i nezavisnost te se u tom smislu zalaže za stvaranje samostalne palestinske države koja će u miru koegzistirati s državom Izrael.

Zaključak

Vrijeme kineske nezainteresiranosti za Srednji istok je prošlost. Kineska vanjska politika prema Srednjem istoku odraz je kineskih, prije svega gospodarskih, interesa i prolazi kroz logičnu transformaciju. Nekadašnja izrazito ideološki obojena diplomacija postala je pragmatična, potpuno posvećena zadovoljavanju potreba kineskog gospodarstva. U interesu je Kine miran i stabilan Srednji istok. Sadašnje težište djelovanja Kine na Srednjem istoku nije usmjereno prema stjecanju strateških prednosti i interesnih sfera, već prije svega na trgovinu i ekonomski razvoj.

Naglašen osjećaj nesigurnosti nakon terorističkog napada 11. rujna utjecao je na promjenu stava američke administracije prema Kini. Prije tog fatalnog datuma koji je uzdrmao osjećaj američke superiornosti i nedodirljivosti, SAD je smatrao Kinu potencijalnim neprijateljem. Objavljujući rat terorizmu SAD je bio spreman pomesti pod tepih sve dotadašnje nesuglasice. No, iako svjesna da si ne može priuštiti ozbiljniji konflikt s Amerikom, Kina je ostala prilično suzdržana u pogledu američkih zahtjeva za brzim političkim reformama koje bi Kinu dovele u krug demokratskih zemalja.

Zbog ozbiljnih problema sa svojom muslimanskom manjinom, Kina je deklarativno podržala SAD, ali je konkretna pomoć izostala. Naime, Kina za razliku od nekih drugih azijskih zemalja smatra da vojni odgovor Amerike mora biti u potpunosti u skladu s odlukama UN-a. Čini se da Peking čita između redaka te da sumnja u iskrenost američke borbe protiv terorizma.

Fu Quanyou, načelnik Glavnog stožera Narodne Republike Kine kazao je: "Borba protiv terorizma ne smije se koristiti za ostvarivanje hegemonije."³⁶

³⁵
Associated Press, 24. kolovoz 1997.

³⁶
Press Trust of India News Agency, 21. lipnja 2006.

Kina je uvjerena da su teroristički napadi omogućili Americi da proširi i zaštiti svoje interese na Srednjem istoku i Centralnoj Aziji. Borba protiv terorizma tek je izlika za izolaciju SAD-u nepoćudnih država i ostvarivanje globalne američke hegemonije. No, dok god se srednjoistočna nafta nesmetano preljeva i u kinesko gospodarstvo, Kina odviše ne brine.

Kina je svjesna da ne bi bilo uputno ugroziti dobre odnose s SAD-om, budući da pomorske pravce kojima putuje srednjoistočna nafta osigurava američka flota. Osim toga SAD je moćan investitor u kinesko gospodarstvo,³⁷ a potrošačko američko društvo predstavlja odlično tržište za kinesku hiper proizvodnju. S druge strane, ni SAD si ne smije dopustiti da izgubi ogromno tržište najmnogoljudnije zemlje na svijetu.

Kini je pošlo za rukom nemoguće. Kina ne želi poremetiti dobre bilateralne odnose sa SAD-om, ali ni vrlo unosne poslovne odnose s Iranom. Ona nastoji zadržati dobre odnose s arapskim zemljama, ali i s Izraelom, jer zna da nemiri u regiji mogu ugroziti pristup naftnim izvorima. Održava dobre odnose sa svim zemljama regije, a ljuti međusobni neprijatelji Iran i Izrael istovremeno su dobri poslovni partneri Kine. Kina njeguje dobre političke i gospodarske veza sa zemljama Srednjeg istoka koje vrlo često imaju zategnute odnose s Washingtonom. Naime, dobri odnosi Kine s Iranom i Sirijom nikako ne mogu biti po volji SAD-u. Službena američka politika javno proziva ove zemlje zbog sponzoriranja terorističkih skupina koje predstavljaju prijetnju američkim interesima, regionalnoj i globalnoj sigurnosti. No, kad je riječ o Kini, Washington ne rogobori previše. Zasad se politika Kine na Srednjem istoku, osobito tzv. naftna diplomacija, pokazala prilično mudrom. Kineske energetske korporacije u posjedu su koncesija za iskorištavanje nafte i plina diljem Srednjeg istoka.

Kina je uspjela postati regionalnom miljenicom, no postoji utemeljena bojazan da će na duže staze Kini biti teško zadržati sadašnji svrsishodan stav neutralnosti i suzdržanosti u pogledu otvorenih pitanja u ovoj problematičnoj regiji.

Dobri odnosi Kine s tvrdolinijašima Srednjeg istoka mogli bi se iskoristiti za podupiranje i jačanje mirovnih procesa u ovoj nemirnoj regiji. SAD i EU trebale bi uključiti Kinu u postojeće i buduće dogovore o društveno-ekonomskom razvitku i neizbježnim političkim reformama u zemljama regije, što bi u konačnici dovelo do stabilnijeg Srednjeg istoka, a time i do dugoročno sigurnih i pouzdanih energetske izvora.

37

Velike američke kompanije i banke investirale su značajna sredstva u Kinu, *Newsweek*, 16. travnja 2001.

Literatura

- Conover, Ted, "Capitalist Roaders", *New York Times Magazine*, 2. srpnja 2006.
- Eisenstadt, Michael, "US Policy and Chinese Proliferation to Iran: A Small leap Forward?", *Washington Institute Policywatch*, 1997.
- Eisenstadt, Michael, *Chinese Military Assistance to Iran: Trends and Implications; Chinese Arms and Technology Transfers to Iran*, Asia and Pacific Rim Institute, lipanj 1997.
- Lei, Wu, "China-Arab Energy Cooperation: The Strategic Importance of Institutionalization", *Middle East Economic Survey*, Vol. XLIX, br. 3, 16. siječnja 2006.
- Linagxiang, Jin, "China and the Middle East: Energy First", *Middle East Quarterly* 12, br. 2, proljeće 2005.
- Luft, Gal i Korin, Anne, "The Sino-Saudi Connection" *Commentary*, 26. ožujka 2004.
- Manning, Robert, "The Asian Energy Predictament", *Survival* 42, br. 3, jesen 2000.
- Renfeng, Zhao, "Iran Prefers China for Oil Exploration Projects", *China Business Weekly*, 10. studenog 2004.
- Schicor, Yitzhak, "Mountains of out of Molehills: Arms Transfer in Sino-Middle Eastern Relations", *MEIRA*, vol. 4, br. 3, rujan 2000.
- Tansey, Robert, "Black Gold Rush", *China Business Review*, vol. 21, br. 4, srpanj-kolovoz 1994.
- Takeyh, Ray; "Do Not Be Deceived by Iran's Rhetoric", *Financial Times*, 27. rujna 2005.
- Xu, Yihe, "China's independence on the Middle East May Increase", *Asian Wall Street Journal*, 30. ožujka 1999.
- The Sino-Saudi Energy Rapprochement. Implications for U.S. National Security*, The Gracia Group, 8. siječnja 2002.
- Associated Press*, 24. kolovoza 1997.
- BBC News*, 25. lipnja 2000.
- Newsweek*, 16. travnja 2001.
- Jerusalem Post*, 20. travnja 1997.
- Press Trust of India News Agency*, 21. lipnja 2006.
- Syrian Arab News Agency (SANA)*, 21. lipnja 2004.
- Washington Post*, 15. srpnja 1997.
- The Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Chemical Munitions*, CIA, srpanj-prosinac 1996.
- China-Iran...Ties Growing in Various Areas, *Iran News Agency*, 2. listopada 1995.
- Izvešće Komisije za ocjenjivanje sigurnosti Američkog Kongresa od 30. listopada 2003.
- Oil Market Report*, International Energy Agency, 11. ožujka 2004.
- China 2020: Development Challenges in the New Century*, World Bank, Washington DC, 1997.

China's Worldwide Quest for Energy Security, IEA, <http://www.oecdchina.org/OECDpdf/china2000.pdf>

<http://www.sama.gov.sa/>

<http://www.fas.org/nuke/control/mtr/index.html>

<http://www.ain-al-yaqeen.com/issues/20061013/feat9en.htm>

Summary

China and the Middle East

As a result of the strong economic growth and development in the last two decades, China is facing energy scarcity. Energy self-sufficiency and independence belong to the past and today China is forced to search for the energy outside of its borders, primarily in the oil-rich Middle East. Along with the economic growth- further energy consumption, especially of oil and gas, will continue. Gap between consumption and production of energy-generated products is rapidly growing, and it is getting obvious that China will depend more and more on imported oil. This reality made China vulnerable and exposed to undesirable foreign pressures, and China's foreign policy is subjected to China's economic growth.

Key words: China, Middle East, energy, oil, self-sufficiency, consumption, production, economic growth